

Adquisició de sobirania

Els mapes a l'època dels descobriments, a més de ser documents amb un cert caràcter científic (geogràfic/matemàtic...) i a més de ser autèntiques obres d'art que seguien modes, estils i gustos de cada època i escola cartogràfica; eren per damunt de tot, documents jurídics; documents que constituïen una prova fefaent de *l'adquisició de sobirania per ocupació de terra nullis*; pràctica acceptada per tota la comunitat internacional, i emprada per totes les potències marítimes des d'aleshores.

L'adquisició de sobirania per ocupació de *terra nullis* és una figura jurídica del Dret Internacional Públic Clàssic, que es fonamenta en el Dret Privat Romà. De fet, és una de les tres formes originàries d'adquisició de la sobirania d'un determinat territori, per un Estat. Precisament va ser de gran aplicació a l'època dels descobriments; moment a partir del qual es va estendre el seu ús per totes les potències marítimes.

Consisteix en l'adquisició d'un territori no sotmès prèviament a la sobirania de cap altre entitat sobirana (Estat); normalment, mitjançant una simple ocupació del mateix. Però compte! L'ocupació havia de ser efectiva, per tal que la resta de membres del que avui en diem comunitat internacional, estiguessin obligats a respectar el principi d'integritat de la sobirania territorial de l'Estat que la reclamava. L'ocupació només podia ser efectiva quan es complien un seguit de condicions: a) que l'Estat descobridor establís persones sotmeses a la seva sobirania (súbdits) de forma permanent, sobre el territori recentment descobert (colonització); b) que l'Estat descobridor hi establís les seves pròpies institucions de govern i lleis, mitjançant les quals aquesta dita població havia de governar-se; c) que l'Estat descobridor exercís la seva sobirania sobre el territori de forma plena i absoluta; és a dir, que el nou territori estigués sota la sobirania (institucions polítiques, econòmiques, militars, jurídiques... a més de lleis, usos i costums) de l'Estat descobridor, i que les institucions dels nous territoris es sotmetessin a les seves institucions (centrals) de govern; i d) que la resta de membres de la comunitat

internacional, mostressin el seu vist-i-plau o conformitat, mitjançant la seva aquiescència sobre les pretensions de l'Estat descobridor; és a dir, que les dites pretensions fossin acceptades per la resta de potències. Normalment l'aquiescència es dona mitjançant el silenci, ja que no requereix de cap declaració expressa i formal, ni pel Dret Internacional Clàssic, ni pel contemporani. Dit ras i curt, ens hem de preguntar si alguna de les potències de l'època va oposar-se formalment a l'adquisició de la sobirania del nou món per part de la Corona Reial de Barcelona. Molt probablement l'existència d'un contenciós de tal envergadura hauria deixat molts rastres documentals als anals de la història.

Per altra banda, l'observança i el respecte de l'adquisició de la sobirania per altres potències, no requeria l'existència de fronteres o límits ben definits entre els territoris en qüestió; cosa que evidentment provocà no pocs conflictes entre les potències marítimes; i de fet, en certa manera fou l'origen d'una cursa marítima sense precedents. El mateix Tractat de Tordesillas (1494) estava adreçat a resoldre aquesta qüestió per endavant; cosa realment avançada per a l'època i que només troba certa equivalència amb el dret de l'Espai ultraterrestre (resolució 2222/XXI de la Assemblea de les Nacions Unides, de 1966), que regula l'ocupació, l'ús i la sobirania dels cossos celestes molt abans que ningú es plantegi de la seva ocupació efectiva. La diferència principal, es troba en el fet que aquest àmbit de regulació estableix el criteri de patrimoni comú de la humanitat; desterrant el principi de sobirania del Dret Internacional Clàssic que afectava a la descoberta del Nou Món.

Així doncs, per adquirir la sobirania mitjançant el principi de *terra nullis*, només calia, l'existència d'una població certa, d'un cert territori, i d'unes institucions de govern (les de l'Estat descobridor), que exercissin un poder efectiu sobre el nou territori; així com sobre la seva població. En tot cas, ha de quedar clar que la sobirania té un caràcter funcional. Dit d'una altra manera, l'efectivitat equival a l'exercici real de les funcions pròpies dels Estats sobre el nou territori i sobre tots els seus pobladors. És precisament d'aquest exercici real de funcions estatals, d'on emana la sobirania de l'Estat descobridor sobre el nou territori. És a dir, per tal que la sobirania d'un

territori recentment descobert sigui adquirida per un determinat Estat com un dret històric; cal que l'ocupació sigui ratificada amb el compliment del principi d'efectivitat. De fet, normalment, per tal que l'adquisició de la sobirania d'un territori recentment descobert fos acceptada per la resta de potències, només calia demostrar l'ocupació efectiva sobre el territori. Tot i així, era molt útil la redacció d'una declaració formal expressa i pública com a prova de l'ocupació. No tinc constància de l'existència de declaracions semblants referents a la descoberta d'Amèrica. Potser el seu ús encara no estava prou generalitzat, o potser simplement no ens han arribat.

Així doncs, l'ocupació no era efectiva quan l'Estat descobridor es limitava a plantar la bandera sobre el territori i no hi tornava a aparèixer més per aquelles terres. Això li va passar precisament a Espanya a les illes Carolines. Hi varen anar, hi varen posar la bandera i quan varen tornar-hi al cap dels anys, els alemanys ja s'hi havien instal·lat, i evidentment la bandera espanyola ja no hi era. El Papa de Roma va fer de mediador en el contenciós que va durar moltes dècades, i finalment va dictar a favor d'Alemanya; establint que malgrat ser Espanya qui les havia descobert, era Alemanya qui exercia un poder efectiu sobre el territori en litigi. Per això, la simple existència de banderes catalanes sobre el nou món, no suposa per sí sola l'adquisició de sobirania per part de Catalunya. Calia que Catalunya hi hagués establert les seves institucions i súbdits, com sembla que podria haver passat, si es confirma l'establiment de Virregnats, per exemple. En qualsevol cas, hauríem de comparar quina va ser la política de Portugal, que és amb qui ens varem repartir les noves terres descobertes i per descobrir.

En resum, l'existència de banderes catalanes o portugueses sobre els mapes i cartes marítimes del Nou Món, constitueix per sí mateixa una prova necessària, però no suficient, de l'adquisició de la seva sobirania. En qualsevol cas, no és del tot correcte, per manca de rigor jurídic, afirmar que unes determinades terres eren catalanes només basant-se en l'observació de banderes catalanes en els territoris recentment descoberts. La prova definitiva, seria el compliment de la resta de condicions anteriorment esmentades per part de la Corona Reial de Barcelona. A més calia que l'aquiescència de la resta de potències, fos evident; de la mateixa manera

que ho va ser per a Portugal, la bandera del qual figura als mateixos mapes i cartes marítimes de l'època, on hi ha les catalanes.

Així mateix, cal assenyalar que l'adquisició de sobirania per ocupació de *terra nullis*, es distingeix de la conquesta (que no era una forma originària d'adquisició de la sobirania, si no una forma derivada) en el fet que aquesta última suposava la transferència de la sobirania d'un determinat territori al guanyador d'alguna campanya militar, en detriment de l'Estat que l'havia exercit prèviament i que havia perdut la dita campanya. Tot i que el Dret Internacional Contemporani prohibeix expressament aquesta forma d'adquisició de la sobirania (Carta de les Nacions Unides, i resolució 2625 XXV de l'Assemblea de les Nacions Unides) aquesta era una forma perfectament legal fins a mitjans del segle XX, i estava extensament consolidada en l'Edat mitjana i en l'Edat moderna. Aquest punt és molt important, donat que a la pràctica, des d'un punt de vista estrictament jurídic, la descoberta del Nou Món no va estar seguida d'una "conquesta" tal i com sovint diem (la Conquesta d'Amèrica). Per tal que fos "conquesta", calia que les terres conquerides estiguessin prèviament sota la sobirania d'algun altre Estat i aquesta sobirania es traspassés mitjançant l'amenaça o l'ús de la força. En el cas d'Amèrica, doncs, crec més afortunat parlar de descoberta i de posterior ocupació (o colonització si es prefereix), no pas de conquesta, donat que aquelles terres no pertanyien a cap Estat amb anterioritat a la seva descoberta; eren per tant, terres de ningú (*terra nullis*).

Aquesta diferenciació (entre conquesta i ocupació de *terra nullis*) és important, per que no totes les banderes catalanes que apareixen als mapes i cartes nàutiques, impliquen necessàriament l'adquisició de sobirania per ocupació de *terra nullis*; donat que moltes d'elles, es troben situades sobre territoris prèviament sotmesos a la sobirania d'Estats i conquerits mitjançant campanya militar (places del nord d'Àfrica, la Mediterrània Oriental i el Magreb). En altres casos l'adquisició de la sobirania derivava de les polítiques matrimonials (Castella, Provença...). Així mateix, com en el cas de les banderes portugueses, en ocasions, l'existència d'una bandera sobre un determinat territori, no implica necessàriament que se n'obtingués la seva sobirania. Per exemple, hi ha territoris descoberts per catalans, l'ocupació

dels quals sembla que no va ser del tot efectiva (Península del Llaurador, Newfoundland...). Caldria estudiar-se cada cas per separat.

Una altra consideració a fer al respecte de les banderes, és que en moltes ocasions els símbols no tenen tant un valor jurídic, si no polític; en indicar més aviat, l'existència d'una representació exterior de caràcter permanent (una ambaixada), o bé d'institucions permanents de caràcter no representatiu o comercial (un consolat). Aquests casos els símbols només indicarien l'existència de relacions polítiques i comercials, sense implicació de cessió de sobirania entre dos Estats. Aquest és el cas de Portugal amb alguns territoris, com ara Japó; i per tant és ben possible, que la mateixa situació es donés amb Catalunya en determinats territoris. Novament s'hauria d'estudiar cada cas independentment, per establir les implicacions jurídiques, polítiques i històriques de l'existència de banderes catalanes arreu del món a l'Edat mitjana i a l'Era dels descobriments, ja que no totes tenen per que indicar adquisició de sobirania; encara que aquests casos siguin molt minoritaris.

Per altra banda, en relació a les banderes i escuts existents en els mapes i cartes nàutiques de l'època dels descobriments, cal dir que aparentment existeix una continuïtat formal i material i espiritual (jurídicament parlant) entre els mapes datats amb anterioritat al descobriment (aquells que fan referència a les possessions de la Casa Reial de Barcelona a la Mediterrània) i els que fan referència a la descoberta i colonització del Nou Món. En ambdós casos es representa la vinculació jurídica de tots els territoris a una mateixa Casa Reial. És a dir, tenen la mateixa validesa jurídica i el mateix significat polític. Si això és així, i si no hi ha dubte sobre la sobirania de la Casa Reial de Barcelona sobre els territoris de la Corona a la Mediterrània i a la Península Ibèrica; no hauria d'haver cap dubte sobre l'adquisició de la sobirania dels seus territoris al Nou Món.

Fins ara, hem parlat abastament de l'adquisició de la sobirania per ocupació de *terra nullis* (terra de ningú) (de ningú amb personalitat jurídica internacional, es clar) i l'hem diferenciada de la conquesta, afirmant que aquesta última suposa la transferència de la sobirania d'un determinat territori de un Estat a un altre, mitjançant l'ús de la força armada. Però en aquest punt s'han de tenir en compte algunes consideracions en relació al cas

que ens ocupa. Els diferents pobles de l'Amèrica precolombina, tenien graus molt desiguals de desenvolupament polític. Alguns d'ells vivien organitzats en tribus gairebé aïllades del món, mentre que altres "gaudien" d'una certa estructura institucional (política i jurídica), que en ocasions prenia forma imperial. Ara bé, el fet que alguns pobles indígenes estiguessin organitzats políticament sota un mateix paraigües institucional, no implica en absolut que gaudissin de sobirania. Per això, en tots el casos ens trobaríem davant d'una ocupació de *terra nullis*. Això és degut al fet que la sobirania era un concepte estrictament europeu; només reconegut a les entitats polítiques independents membres de l'anomenada Societat Europea d'Estats, que va adquirir carta de naturalesa a l'inici de l'edat moderna i es va consolidar al Congrés de Westfalia de 1648. Fins aleshores totes les entitats sobiranes eren d'un mateix àmbit geogràfic (Europa), i responien a una mateixa tradició jurídica (el Dret de Gens del Dret Romà) i d'una mateixa tradició religiosa-cultural (el cristianisme). La resta d'entitats polítiques que no responien a aquesta tradició europea, n'estaven excloses; encara que fossin entitats polítiques independents. Aquesta societat d'Estats va evolucionar progressivament, seguint sempre una concepció eurocèntrica del món. Després de les primeres descolonitzacions a l'Amèrica del Nord, aquell sistema internacional d'Estats es va estendre a territoris no europeus, amb els que es compartia una mateixa tradició jurídica, política i religiosa (Amèrica). Així es va formar el que anomenen Sistema d'Estats de Civilització Cristiana, que té com a referència el Congrés de Viena de 1814-15. No va ser fins el Tractat de París de 1856 en que per primera vegada s'obrí la porta de la societat internacional a Estats de tradició no cristiana (Japó, Pèrsia, Turquia) donant lloc a l'anomenada Societat d'Estats Civilitzats (cosa que novament obria la porta a la colonització de mig món). Totes aquestes consideracions es fan necessàries per entendre que malgrat l'existència d'estructures institucionals amb una certa complexitat organitzativa i burocràtica, els pobles del Nou Món no gaudien de sobirania pròpia. Així, malgrat d'elevat grau d'organització política d'alguns pobles americans, i encara que els descobridors van fer ús (i abús) de la seva superioritat militar, en cap cas podríem parlar de conquesta *strictu sensu*; si no d'adquisició de sobirania per ocupació de *terra nullis*, tal i

com he explicat. Altra cosa és, que aquesta ocupació fos efectiva en el cas del Principat de Catalunya; però això és una qüestió que hauran d'establir els historiadors.

Albert Pont